

U vezi s ovim je i rečenički akcenat. Djeca treba da upoznaju vezu između riječi na kojoj se nalazi rečenički akcenat i značenja rečenice, da uvide da je tu riječ izgovorena ne samo jačim nego i višim tonom. Treba da uvide da na mjestu gdje je tačka nije samo pauza, nego da se tu glas i spušta (»završna kadencija«), da na mjestu gdje je zarez nije samo pauza, nego da se tu završetak izgovori nešto višim tonom koji svojim odnosom prema čitavoj rečeničkoj muzici pokazuje da tu govor nije svršen. Dijete to i inače potsvijesno opaža i ako čitajući glasno slučajno izgovori riječ pred tačkom bez završne kadencije, ono se povrati i ponovno izgovori tu riječ sa pravilnom intonacijom i dinamikom, samu ili zajedno s prethodnom da bi pokazalo da se tu rečenica završava. Učeniku treba svratiti pažnju i na izgovor riječi u upitnoj rečenici. Riječ na kojoj se nalazi rečenički akcenat u tom se slučaju izgovara višim tonom nego u iskaznoj rečenici. Ako se pitanje sastoji iz same jednosložne riječi koja može imati samo silazni akcenat, onda se i akcenat mijenja u uzlazni.

Sve ovo pomaže da se učenik povede u razumijevanje jezičke muzike a u vezi s tim mu i silaznost i uzlaznost akcenta postaje sve jasnija.

Razlikujući sve ove tonske nijanse on upotpunjuje u svijesti pretstavu u glasovima po visini. On dobija pojam i o sitnim tonskim jedinicama od onih koje se nalaze u muzičkim skalama, pa i od onih koji se nalaze u četvrttonskoj muzici. Dobija pojam o vezi između jezika i muzike, te dvije tvorevine čovječjeg duha koje su potekle iz istog izvora i upotpunjuje svoje razumijevanje muzike. Još više. Njegovo se čulo sluha razvija za sve savršenije zapažanje zvukova koji do njega dopiru iz okružujuće prirode, a na taj se način obogaćuje i uzavršava njegova svijest.

SLOVENSKI I MAKEDONSKI JEZIK NA SRPSKOHRVATSKIM SLAVISTIČKIM KATEDRAMA

Janez Rotar

Nakon Oslobođenja pojavila su se oko reorganizacije nastavnih programa na univerzitetima važna pitanja. Naročito na filozofskim fakultetima trebalo je obuhvatiti neka nova ili dotada zanemarena područja i predmete. Kao najakutnije ovo se pokazalo na povijesnim i filološkim grupama. Na slavističkim grupama ostalo je pitanje obima ostalih jugoslavenskih jezika i književnosti obično samo napola riješeno. Napola riješeno, što se tiče programa jugoslavenskih jezika i literature kao cjeline, koju treba obuhvatiti na slavističkim skupinama. Ako se pojavilo to pitanje, često se našao izgovor, kako je program već suviše opterećen i nema smisla gomilati na nj još sporedne predmete.

Kada se o reorganizaciji školstva govorilo u najširem opsegu, došlo se do zaključka, da treba studij na fakultetima završiti u četiri godine, a u tom cilju da se revidiraju programi. Tom se prilikom mimoišlo pitanje statusa i obima ostalih jugoslavenskih jezika i književnosti na fakultetima, jer je to bilo u korist redukcije. Uzrok ipak nije bio u samoj redukciji, već u nerazvijenoj svijesti o potrebi da se to pitanje riješi. Radi se prije svega o obimu slovenskog i makedonskog jezika na slavističkim katedrama srpsko-hrvatskog jezičnog područja.

Samo pitanje obima slovenskog i makedonskog jezika i književnosti na slavističkim skupinama van Slovenije i Makedonije pojavilo se iz dvaju razloga: 1) jugoslavenski srednjoškolski program nastave nacionalnog jezika i jugoslavenske književnosti tražio je od nastavnika poznavanje cjelokupne jugoslavenske književnosti, a ne samo književnosti dotičnog nacionalnog jezika; 2) pitanje obima srpskohrvatskog jezika i književnosti na slovenskoj i makedonskoj slavističkoj katedri bilo je zadovoljavajuće riješeno.

Što se tiče samih književnosti, njihov se problem u vezi s programom na fakultetima ipak spontanije rješavao. Praktične srednjoškolske potrebe stvorile su na većini slavističkih skupina u zemlji grupu »Jugoslavenske književnosti i jezik (materinji)«, koja je svugdje najbrojnije zastupljena. Sasvim je prirodno, da se na takvim grupama najviše proučava nacionalna književnost i jezik, ali u potrebnoj mjeri uzete su u obzir i ostale jugoslavenske književnosti. Takve grupe postoje na svim slavističkim katedrama srpskohrvatskog jezičnog područja.

U Ljubljani takva grupa zapravo ne postoji, jer je umjesto nje dvopredmetna grupa: A — slovenski jezik i književnost, B — srpskohrvatski jezik i književnost, odnosno ruski jezik i književnost. Iako je ruski jezik i književnost B-grupa, za srpskohrvatski jezik i književnost je također upotrebljeno 6 semestara. Tu bi možda trebalo uvesti onu istu grupu, kakva postoji na ostalim jugoslavenskim slavističkim skupinama, naime »jugoslavenske književnosti i jezik«. Obim hrvatske i srpske književnosti ne bi se time ništa smanjio, samo bi se promijenio status B-predmeta u dio glavnog predmeta. Ali bi time dobila i makedonska književnost i jezik odgovarajući status, jer do sada nisu zastupljeni. Jasno je, da nacionalna književnost i jezik zadržavaju svoje istaknuto mjesto, što osigurava najdublje proučavanje predmeta.

Danas je u velikoj mjeri na taj način i organiziran studij, negdje samo načelno, drugdje i praktično, vjerojatno tamo, gdje je jače razvijena svijest o potrebi obrađivanja i prisvajanja cjelokupne jugoslavenske književnosti. Ali opet, samo što se tiče obima književnosti, dok stanje jezika gotovo nigdje ne zadovoljava, premda je istina, da književnost bez poznavanja jezika, na kojem je napisana, nije moguće dobro proučavati. Zato

je studij slovenske ili makedonske književnosti tamo, gdje student nije apsolvirao lektorat tih jezika, oslonjen jedino ili u velikoj mjeri na prijevode, što nikako ne odgovara naučnom izučavanju i studiju predmeta.

To je samo jedan moment, koji zahtijeva realizaciju lektorata za ostala dva jugoslavenska jezika. Drugi moment, koji zahtijeva proučavanje tih predmeta, a iz kojeg proizlaze i svi ostali, jest nacionalno-društveni moment: jugoslavenska društvena i nacionalnopolitička stvarnost je ozbiljna činjenica, koja zahtijeva poznavanje tih jezika. Boris Zihler piše u članku »O nekim pitanjima naše kulturne politike u svetlosti Programa SKJ« o nacionalnom pitanju i kulturnoj suradnji i simbiozi naših naroda, te zaključuje: »Nacionalno pitanje je u velikoj mjeri bilo i ostalo kulturno pitanje. Zato program SKJ ističe, da organsko rasteenje i jačanje socijalističke zajednice proizvođača, odnosno radnih ljudi sviju naroda Jugoslavije ne samo što ne ometa slobodni razvoj nacionalnih jezika i kultura, već ga ono, naprotiv, pretpostavlja.« I B. Zihler u vezi s konkretnim zadacima dalje piše: »A ujedno borba za *istinsku* ravnopravnost naroda u jednoj mnogonacionalnoj socijalističkoj zajednici, to jest borba za pobjedu nad povijesno uvjetovanom neravnomjernošću u ekonomskom, političkom, pa prema tome i u kulturnom razvitku pojedinih naroda, iziskuje ne samo međusobnu ekonomsku i političku pomoć, već i *neprestanu razmjenu kulturnih dobara između tih naroda, najtješnje sudjelovanje i jedinstvo u interesu cjeline.*« Svijestan naše prošlosti u tom pogledu, a i propusta, koji se ponavljaju, bilo zbog nerazumijevanja bilo zbog neodgovornosti ili čak zlonamjernosti, B. Zihler piše: »Zato socijalistička kulturna politika u tom pogledu ima svoje najveće protivnike u nacionalizmu i sličnim težnjama, koje razdvajaju narode i otežavaju stvaralačku suradnju među njima« (Socijalizam 1959., br. 1).

Treba dakle provjeriti, ne postoje li u jugoslavenskom slavističkom djelovanju, konkretno u programima na našim skupinama nedostaci, koji usporavaju umjesto da ubrzavaju i pomažu zbliženje putem naše znanosti i putem našega rada. Možda u pojedinaca još postoje utjecaji buržoasko-nacionalističkih principa o »podređenju«, »o priznanju izvršenih činjenica« i slično. Ali naša nacionalnopolitička stvarnost i perspektiva takve »principe« odlučno odbacuje, i čovjek, koji bi tako mislio, bio bi daleko od socijalističkih nacionalnih načela, koja vladaju u našoj nacionalnoj zajednici. Da bi se takvi ostaci kod pojedinaca spriječili, zadatak je naprednih snaga, da njeguju ideju tijesne suradnje, povezivanja i zbližavanja samih jugoslavenskih naroda. »U okviru pojedinih naroda Jugoslavije treba naglašavati sve ono, što združuje radne ljude i narode Jugoslavije. Samo takav dosljedni politički i idejni odgoj jugoslavenskog radnog čovjeka kod svih naših naroda može jamčiti, da ostaci nacionalizma i birokratskog hegemonizma ne će moći deformirati pravilni demokratski i socijalistički

razvitak međusobnih odnosa naroda Jugoslavije« (E. Kardelj, Razvoj sloven. narodnega vprašanja).

Stoga vidimo, da je jedan od najvećih zadataka naših slavističkih nastojanja u okviru naše kulturne i nacionalne politike proučavanje cjelokupne jugoslavenske kulture i približavanje kulturnih dobara prije svega svim narodima Jugoslavije. Da bi se to postiglo, pored ostalog potrebno je uklanjati i nerazumijevanje jezika, i to tako, da se međusobno upoznaju i proučavaju, jer »put zблиžavanja i spajanja narodâ ne vodi preko asimilacije ili čak spajanja jezika« (Kardelj na istom mjestu).

Nakon svega toga jasno je, da nastavni programi na našim skupinama moraju još više uzimati u obzir sadašnje potrebe. I koja nacionalna nauka ima pri jednom od najvažnijih zadataka sadašnjice u kulturnom i nacionalnom pogledu — zблиžavanju i međusobnom upoznavanju naših naroda — veći udjel, a time i veći zadatak od književne i kulturne povijesti? Ali ponovo treba naglasiti, da zato treba upoznati jezike, u koje je stavljen dio kulturne tekovine. Za prosječnog Makedonca ili Slovenca već danas možemo tvrditi, da u cjelini razumije najbrojnije zastupljeni jugoslavenski jezik. Ako hoćemo postići, da se naši narodi što jače zблиžuju, da kultura pojedinog naroda, bilo većeg ili manjeg, postane svojina cjeline, kao što je to svojina svih nas materijalna, ekonomska baza i produkcija, onda su slavisti među prvima dužni, da s jezičnim upoznavanjem uklanjaju prepreke kulturnog sudjelovanja i simbioze naših naroda. Ovdje ne dolazi u obzir samo književna umjetnost, koja će onome, čiji je materinji jezik srpskohrvatski, biti pristupačna na slovenskom i makedonskom jeziku. Tu se radi o suvremenom načinu uživanja kulture i prosvjete: film, radio, televizija; karakteristična je činjenica, da se slovenski ili makedonski filmovi ili pak filmovi s tim prijevodom ne mogu prikazivati u četiri naše republike, dok se filmovi sa srpskohrvatskim tekstom mogu prikazivati i u ostalim republikama. Ali bilo bi potrebno postići razumijevanje jezika ne samo zbog filma, televizije i radija, već i zbog stručne literature raznih grana nauke, radi mnogih sasvim ekonomskih razloga i opet drugih sasvim životno praktičnih potreba. Za jugoslavensku socijalističku svijest i svijest naše nacionalne zajednice, koju treba kod naših ljudi stalno njegovati, veoma je važno i to, da čovjek sa srpskohrvatskim materinjim jezikom slovenski ne bi smatrao kao neki strani jezik. Kad bi ga bolje poznao, osjećao bi se u njemu više domaćim, a za razvoj što boljih međusobnih odnosa je to i te kako važno. Tome bi se pripremio put, kad bi se slovenski i makedonski jezik uveli u reformiranu gimnaziju. Nestvarna i neostvarljiva misao na prvi pogled! Ali u većim mjestima mogao bi se naći čovjek, koji bi mogao predavati, negdje slovenski, a drugdje makedonski. Tamo, gdje to ne bi bilo moguće, ovi bi se jezici morali približavati đaku samom obaveznom lektinom, u kojoj bi trebalo izvršiti neke korekture i usmjeriti đaka, da

čita što više iz naših književnosti u originalu. Izdavačke kuće školskih biblioteka također bi trebale promijeniti dosadašnji način izdavanja slovenskih djela: izdavati u izvornom tekstu s malim tumačem ispod crte za nerazumljive riječi ili pak štampati uporedno na dva jezika. A ubuduće neka programi na našim slavističkim skupinama omoguće, da svaki slavist upozna i ostala dva naša jezika. Slovenski i makedonski slavist je to već danas mogao raditi. Trebalo bi postići, da se recipročno (ali ne zbog reciprociteta!) i slavisti ostalih četiriju republika upoznaju sa ostala dva jugoslavenska jezika.

Dosada je bio običaj, da su slavisti te četiri republike jezik mogli birati osim u Novom Sadu, gdje je svatko obavezno slušao i slovenski i makedonski. Uzevši u obzir načelo ravnopravnosti i potrebe, čini se sretniji takav način, kakav postoji u Novom Sadu: svaki slavist, koji studira jugoslavenske književnosti mora obavezno apsolvirati oba lektorata. Time doduše opet dolazi u pitanje preopterećenje programa; jedna mogućnost bila bi, da se izbací svjetski jezik, što je na brojnim fakultetima već učinjeno. Činjenica je, da se u ona dva semestra vrlo malo dobije, pored toga studenti uzimaju onaj jezik, koji su učili u srednjoj školi, a dužnost je srednje škole, da nauči đaka barem jedan svjetski jezik. Studenti nefilozofskih fakulteta jednako su ovisni, ako ne još u većoj mjeri od strane literature, a ipak nisu podvrgnuti ispitu iz svjetskog jezika. Ako na svaki način mora ostati svjetski jezik, mogao bi se uvesti obavezni kolokvij iz maturalnog jezika, a da nije obavezno upisivanje.

Konkretna vremenska lokacija i obim ostalih dvaju jugoslavenskih jezika na fakultetima srpskohrvatskog jezičnog područja izgledali bi ovako:

1. varijanta

MAKEDONSKI JEZIK

semestar	tumačenje gramatike	tumačenje tekstova
1.	2 sata	—
2.	2 „	2 sata
		Polaganje ispita pri lektoru do konca 4. semestra

SLOVENSKI JEZIK

1.	—	—
2.	2 „	—
3.	2 „	2 sata
4.	—	2 „

Polaganje ispita do konca 5. semestra.

Slovenskim jezikom moglo bi se početi i semestar kasnije, u 3. semestru. Obrnuto, može se staviti u prvu godinu slovenski, a u drugu makedonski jezik.

II. varijanta

Razlikuje se od prve samo u tome, da student obavezno sluša samo jedan lektorat u cjelini, dok od drugoga obavezno sluša samo tumačenje tekstova, koji dolaze u obzir za srednjoškolski nastavni program. Ova bi se varijanta mogla upotrebiti, dok ostaje svjetski jezik.

III. varijanta

Student sluša samo tumačenje gramatike jednoga jezika te samo tumačenje tekstova drugoga jezika. Varijanta dolazi u obzir, ako ostaje svjetski jezik.

Najpotpunija je naravno prva varijanta, koja je pored toga i ostvarljiva, u čemu nas uvjerava praksa na novosadskom fakultetu. Na taj je način status slavista iz četiriju republika izjednačen sa statusom slavista iz ostalih dviju, gdje pored srpskohrvatskog treba slušati i slovenski, odnosno i makedonski.

Po perspektivnom razvoju visokoškolskog studija taj će se studij odvijati u tri etape. Apsolventi prvih četiriju semestara po gornjem nacrtu mogu upoznati dva jezika sa samim interpretacijama tekstova na slovenskom ili makedonskom, dok bi se studij tih jezika pomaknuo u drugu etapu, od 6. do 8. semestra.

To su konkretni prijedlozi, dati na diskusiju, koji se mogu korigirati i prilagoditi programima pojedinih fakulteta. Dobronamjernost, a još više svijest o potrebi zbližavanja i međusobnog upoznavanja naših naroda preko jezika i kultura, pomoći će, da se oni i ostvare. Kod toga nas ne će voditi brojnost jednog ili drugog naroda, već njegov kulturni udjel, koji je ravnopravni dio cjelokupne naše jugoslavenske kulture. To je potrebno zbog njega i zbog naše prošlosti. Ali još je potrebnije radi našeg sadašnjeg i daljnjeg razvitka, kada u našoj socijalističkoj zajednici može i narod, koji do nedavna nije imao priliku da iskoristi sve svoje snage, u slobodnom razvitku i u simbiozi s ostalim nadoknaditi ono, u čemu je zakasnio.

I na nama leži, kako je naglasio drug Petar Stambolić na nedavnom IV. kongresu Saveza komunista Srbije, »jedan od stalnih zadataka komunista i čitave zajednice: daljnje razvijanje bratstva među narodima Jugoslavije, svijesni i ustrajni rad za njihovo zbližavanje. S odlučnom borbom protiv svakog šovinizma imaju kulturni radnici u razvoju bratstva i jedinstva naših naroda posebnu ulogu.«

DANAŠNJI ZADACI NAUKE O KNJIŽEVNOM JEZIKU U JUGOSLAVIJI

Zlatko Vince

Govoreći o zadacima književnog jezika, danas više nije potrebno naročito isticati, kako smo odmakli u shvaćanju o pravima književnog jezika prema pogledima, što su ih imali lingvisti prijašnjih generacija. Dok se prije s naročitim akcentom isticala činjenica, kako je naš književni jezik usko povezan s narodnim, u čemu se vidjela velika prednost, danas sve više dolazi do izražaja misao, kako je književni jezik posebna kategorija, koja doduše ima svoju osnovu u narodnom jeziku, ali ga od njega odvajaju posebna prava i zadaci. Mogu se čak čuti i mišljenja, kako zapravo nije prednost, što je naš književni jezik tako usko povezan s narodnim govorima, jer književni jezik u neovisnosti od narodnog govora može maksimalno postići svoje komplicirane, bogate i raznolike izražajne mogućnosti, što mu ih stavlja u zadatak moderno doba s razvijenim potrebama izraza.

Bez obzira, ima li u tim gledanjima pretjerivanja, i bez obzira na to, da li bi se svi složili s takvim mišljenjem, nepobitna je činjenica, da su se u posljednje vrijeme pogledi o književnom jeziku znatno proširili i upotunili. To je i razumljivo, uzme li se u obzir brz uspon znanosti, kao i nagli razvoj kulture i civilizacije u modernom društvu, što sve i od književnog jezika traži širinu, razgranatost i prilagodljivost. Danas je očito, da nije moguće na osnovu narodnog jezika pratiti sve manifestacije modernoga života.

Danas je jasno, kako to ističe prof. Skok, da je i na hrvatskoj i na srpskoj strani književni jezik, kao i saobraćajni jezik, znatno prerastao hercegovačko i dubrovačko, odnosno istočno narječje, ostavivši ih iza sebe kao provincijalizme, tako da se naš današnji književni jezik ne poklapa više s određenim narječjem. Taj je jezik dobio svoj pečat u književnom izražaju Zagreba i Beograda, te se ne može više kao pravilo postavljati savjet: »Piši onako, kako narod govori«, nego: »Piši onako, kako dobri pisci pišu!« (Jezik I, 6).

Ako su se stariji lingvisti Vukove škole s određenim nepovjerenjem odnosili prema rječničkom blagu iz naših dijalekata, čakavskog i kajkavskog, danas već i prof. Belić izražava ovakve misli: »Prema tome ja mislim da u slučajevima potrebe reči mogu biti pozajmljene ne samo iz štokavskog nego i iz čakavskog i kajkavskog dijalekta, ali moraju dobiti odeću književnog jezika.« (Belić, Oko našeg književnog jezika, Beograd, 1951., str. 55.) Petar Skok proglašuje danas Bogoslava Šuleka za jezičnog genija, koji se po zaklugama za naš književni jezik može mjeriti s Vukom Karadžićem, a slično je mislio i Jagić, ustvrdivši, da »iza Vuka i Daničića